ПРЕДИЗВИКОТ НА ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ - ОД ФИЛОСОФИЈА НА АНТРОПОЦЕНТРИЗАМ ДО ФИЛОСОФИЈА НА ЕКОЦЕНТИЗАМ

Проф. д-р Снежана Ставрева Веселиновска
snezana.veselinovska@ugd.edu.mk

Проф. д-р Емилија Петрова Ѓорѓева
emilija.petrova@ugd.edu.mk

Проф. д-р Снежана Мирасчиева
snezana.mirascieva@ugd.edu.mk

Факултет за образовни науки
Универзитет "Гоце Делчев", Штип,

Резиме: При крајот на деведесеттите свеста на интернационалната јавност се потпираше на разбирањето на фактот дека вистинската безбедност на човештвото се базира само на комуникацијата на хуманитарната и еколошката безбедност и дека решение на глобалната еколошка криза може да биде пронајдено само во чувството да се има културен ентитет и да се има почит кон сите живи суштества. Во истите години стана очигледна идејата за еднаквост на сите живи суштества во биосферата и на Земјата во целина. Стана голем поттик за транзицијата, тоа што од филозофијата на антропоцентризамот израсна во филозофија на екоцентризамот. Затоа веруваме во парадигмата на иницијален, концептуален модел на статичниот проблем и во патиштата на решението во сигурен историски период во научната заедница. Антропоцентризмот доминира во земјите со модерно образование за животната средина.

Клучни зборови: Глобален свет, филозофијата за антропоцентризамот, филозофијата на екоцентризамот, образование за животна средина.

THE CHALLENGE OF THE GLOBAL WORLD – FROM PHILOSOPHY OF ANTHROPOCENTRISM TO PHILOSOPHY OF ECOCENTRISM

Full professor Snezana Stavreva Veselinovska
Full professor Snezana Mirascieva
Full professor Emilija Petrova Gorgeva
Faculty of Educational Sciences

University "Goce Delcev", Stip, R. Macedonia

Abstract: At the end of the '90s, the consciousness of the international public relied on the understanding of the fact that the real safety of the mankind is based solely on the communication of the humanitarian and ecological safety, and the solution for the global ecologic crises can be found only in the feeling for cultural entity and the respect towards all living creatures. In those years, the idea for equality of all living creatures in the biosphere and in the Earth as whole, became obvious. It became a large stimulus for the transition of the philosophy of anthropocentrism into a philosophy of ecocentrism. We believe in the paradigm for initial conceptual model of a static problem and in the ways to solution in a safe historic period in the scientific community. The anthropocentrism dominates in the countries with a modern education for the environment.
Key words: Gobal world, philosophy of anthropocentrism, philosophy of ecocentrism, education for the environment.

1.**ВОВЕД**

На границата од двата милениума природата се изјасни за своите права... Модерното човештво едноставно не може да ги запостави бројните врски кои постојат помеѓу човекот и средината. Целта на едукацијата за средината е да го научи секој човек како да живее во оваа средина.

Согорувањето на јагленот, нафтата и разни видови на гасови го предизвикува ефектот на „Стаклена градина“. Модерната трка за вооружување ги отежнува еколошките проблеми, спречувајќи го развојот на многу земји. Индустријата и земјоделството ги загадуваат почвата, воздухот, реките и морињата. Разликата помеѓу богатите и сиромашните земји сѐ повеќе и повеќе станува продлабочена. Неконтролираниот пораст на популацијата на земјата допринесува до сѐ поголема потреба на природните ресурси. Киселите дождови ги уништуваат шумите и ги загадуваат водите во океаните. Уништувањето на шумите предизвикува поплави, го намалува процентот на кислород во атмосферата. Пустините ги напаѓаат плодните почви и ги апсорбираат во себе. Големите обврски на земјите во развој предизвикуваат нови еколошки проблеми на нашата планета. Има повеќе од еден билион луѓе кои гладуваат. Глобалните еколошки кризи ги покриваат сите делови на земјата. Земјата се претвора во бескорисна пустина... за прв пат во историјата луѓето видно ја сменија и трансформираа нивната средина. Начинот на кој луѓето ја сменија надворешната природа одговара на начинот на кој тие ја трансформираа нивната внатрешна, психолошка, духовна и морална средина. Уништувањето на природната средина е резултат на човековата духовна деградација и на општеството како целина. Во исто време развојот на модерната наука и технологија не можат да го водат човештвото до целосен очај и длабок песимизам. Денес истите ни помагаат да ги решаваме еколошките проблеми и не учат како да живееме во хармонија со природата. Успешното решавање на модерните еколошки проблеми не можат да бидат ограничени во еколошка и технолошка смисла. Човештвото може да ги надмине глобалните проблеми само преку создавање на нови морални бази за живот, нова филозофија за интеграција помеѓу средината и човекот со трансформација на етичките норми во природата.

Најголемиот филозоф на дваесеттиот век – Алберт Швајцер кој го разви основниот принцип на универзалната етика – принципот на повикување пред живот –напишал: “Јас сум живот кој сака да живее помеѓу другите животи кои исто така сакаат да живеат... Битието за доброто е заштитата за живот... Битието за лошото е уништувањето на живот, заштитата на живот од неговиот развој. “ За прв пат во историјата физичкиот опстанок на човековите суштества зависи од радикалните промени во човечките срца (Ерих Фром).

Една од целите на образованието за животната средина е да го научи секој човек да работи во природната средина врз основа на еколошки одговорен избор.

Образованието за животната средина базирана на дијалогот од повеќе научни дисциплини ги поврзува сегашните мали постапки со нивните идни последици. Во таа смисла образованието за животната средина прави да го почувствуваме континуитетот на времињата и генерациите.

Образованието за животната средина може да спаси живот, да ја спаси нашата планета од тотално уништување и целосна деградација. Може да катализира добри промени во глобалната заедница. Може да биде важен фактор на човечкиот, чесниот и носечкиот развој на земјата, во блиска иднина. Сето ова зависи од вниманието кое се посветува на овој многу важен проблем на сите земји во светот. Ве целина успехот е детерминиран од фактот како овој проблем е сфатен и протолкуван од глобалната заедница.

Образованието за животната средина е сигурен пристап до решението на разновидни проблеми од обуката, едукацијата и развојот на децата и популацијата во целина. Одбраната природа и наставната содржина на образованието за животната средина секогаш биле и ќе останат негови силни и слаби страни. Образованието за животната средина ни дава прилично и невообичаена слика на проблемите за образованието и развојот на децата од создавање на различни рецепти за решение на различни педагошки проблеми. Во исто време образованието за животната средина ја има неговата битна вредност.

Посебните цели на образованието за животната средина го вклучуваат формирањето на различни искуства во сферата на активностите за заштитата на природата, создавањето на педагошки технологии и методи, формирајќи го одговорниот однос на личноста кон средината. Образованието за животната средина не може да развие нови модели на еколошко одговорно однесување на луѓето без да ги критикува антиеколошките погледи, вредности и однесувања кои доминираат во модерното општество. Во овој поглед образованието за животната средина е во позиција да го критикува модерното општество и неговите етички и идеолошки системи.

Може ли образованието за животната средина да биде ставена во широко прифатена педагошка пракса или треба да предизвикува големи промени во образовните системи и неговите парадигми? Одговорот на ова прашање може да биде само потврден. Модерното образованието за животната средина бара значителни парадигмални преместувања во филозофијата, теоријата и техниката на училишната едукација.

Во мојата досегашна истражувачка работа го употребувам терминот „Образованието за животната средина“ третирајќи го како сигурен, општ пристап во формирањето на одговорниот однос на учениците кон природата и еколошката култура како целина со помош на сите училишни предмети.

Важен фактор на образованието за животната средина е училиштето кое ја спроведува едукацијата во близок контакт со семејството, медиумите, невладините организации како и социјалната средина како целина. Овој пристап до извесен степен го совладува однесувањето на знаењата и вештините како крајни цели на едукацијата. Сметам дека знаењето и вештините се само поими кои се неопходни за развојот на децата, психолошки средства за формирањето на одговорниот однос на личноста кон природата.

Образованието за животната средина во поширока смисла има несомнено значење и за развојот на децата и за природната средина.

Значењето на образованието за животната средина за развојот на децата лежи во совладувањето на системот од видни идеи, еколошки и морално еколошки сфаќања, практични вештини, еколошка култура и систематско еколошко мислење. Очигледно е дека систематското мислење е најважна работа во решавањето на еколошките проблеми.

Значењето на образованието за животната средина за природната средина лежи во фактот дека етичките идеи, вредности и однесувања се пренесени на средината, промовирајќи го нејзиниот сигурен, разновиден и носечки развој. Денес во сите земји во светот произлезе екстремно важен проблем. Тоа е создавањето на нова методологија на образованието за животната средина дозволувајќи да се истражуваат различните модели на еколошко одговорниот избор на различни хиерархиски нивоа од животните системи: од локално до глобално, од личноста до планетата во целина. Основата за оваа методологија може да лежи во одредени фундаментално етички вредности заеднички за сите луѓе.

Образованието за животната средина е екстремно важен, социјален, економски, педагошки и хуманитарен проблем. Всушност образованието за животната средина само не може да ги елиминира модерните еколошки проблеми. Тука има многу други фактори – политички, економски, социјални и културолошки, кои често даваат поголемо директно влијание на врската помеѓу човекот и околината. Како и да е, како што со едукацијата е заинтересирана целата популација и е ориентирана кон иднината, таа навистина игра многу важна улога отворајќи пред младината широка слика на погледи вклучувајќи ги врските помеѓу човекот, општеството и природата. Образованието за животната средина им овозможува на учениците да го најдат своето место во овој широк збир на однесувања и да разберат како можат да станат активни креатори на историјата, а не само пасивни жртви на глобалната еколошка несреќа што доаѓа. Образованието за животната средина и дава на младите стимул да делуваат и да се воздржуваат од еколошкиот фатализам [4].

Образованието за животната средина претставува повеќе одреден, општ пристап до целиот систем на образованието, отколку нова дисциплина.

Основата на психолошкиот механизам за формирање на личната еколошка одговорност е чекор по чекор процес на акумулирање и решавање на контрадикторноста помеѓу вистинското ниво на однесување кон природата и потенцијалното можно ниво, постигнување од кое произлегуваат целите на образованието за животната средина.

2. ПРИНЦИПИ И ПОТЕНЦИЈАЛИ НА ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

Образованието за животната средина може да го има потенцијалот да ја спаси Земјата или може да го нема. Може да биде во срцето на фундаменталната промена на светските општества кон потрпелив и мирен свет или може да не биде. Многу зависи од местото кое го зазема образованието за животната средина во сите општества и која форма ја има. По некој ред, ова зависи од тоа како образованието за животната средина е сфатена и разбирана.

Образованието за животната средина е широк пристап до образованието. Нејзината одбрана природа, парадоксална, отсекогаш била нејзина јака и слаба страна. Првото бидејќи и дозволува на Образованието за животната средина да ги предизвикува ограничените основни образовни пристапи, а додека пак другото бидејќи образованието за животната средина отсекогаш не лесно се справувала со традиционалните модели на едукациско мислење и институционалните организации. Образованието за животната средина е инструмент за постигнување на потрпелив свет.

Првите темели на образованието за животната средина беа поставени од Sir Patrick Geddes, шкотски професор по ботаника. Од многу писатели Geddes (1854-1933) е признат како „татко на Образованието за животната средина“. Тој најверојатно бил првиот што ја направил виталната врска, сега основна за образованието за животната средина, помеѓу квалитетот на средината и квалитетот на едукацијата. Неговата

Outlook Tower – кула која сеуште постои во Единбург, може да се признае како првиот центар од полето на студиите. Овде Geddes воведува повеќе обновени техники и идеи кои ги предвиделе постигнувањата на модерното образованието за животната средина вклучувајќи ја природната средина и учејќи преку активност, интердисциплинарност и едукација за „целосната личност“[3].

Според Disinger (1983) прв кој го употребил терминот бил Thomas Pricard на состанокот на UCN (интернационална унија за чување на природата и природните ресурси) во Париз 1948. Во 1970 во Невада, САД се одржа IUCN / Unesko на тема „ Образованието за животната средина во училишниот курикулум“. На овој собир, првата широко прифатена дефиниција за Образованието за животната средина е формирана како :„ Образованието за животната средина е процес на распознавање на вредности и разјаснување на концептите со цел развивање на вештини и ставови кои се неопходни да се разбере и процени врската помеѓу човекот, неговата култура и неговото боифизичко опкружување.“ (UCN. 1970).

На Образованието за животната средина може да се гледа како клучен дел во подобрувањето на употребата и грижата за Образованието за животната средина и постигнување на промени кон прифатливи општества, локално и глобално. Постоеле повеќе обиди да се дефинира „Образованието за животната средина“, блиску до оваа [2].

Крајна дефиниција е можеби невозможна за да биде прифатена од сите. Наоѓајќи си средина која според мислењето на многумина, може да помогне во одлучувањето на датата или судбината и на луѓето и на планетата. Пропишаната дефиниција, освен тоа, може да биде непожелна ако ги лимитира потенцијалот, визијата или делокругот на образованието за животната средина. Како и да е против ова има потреба да се идентификува што е јасно одредено за пристапот на образованието за животната средина до образованието, ако е разбрано, практично и распространето.

Образованието за животната средина:

- е животно долг процес;
- е интередисциплинарна и проширена во природата и нејзината примена;
- е пристап до образованието повеќе како целина, отколку како предмет;
- се грижи за врската и поврзаноста помеѓу човекот и природните системи;
- ја посматра околината во целост вклучувајќи социјални, политички, економски, технолошки, морални, естетски и духовни аспекти;
- ги препознава и енергијата и материјалните ресурси како моментални и ограничени можности;
- го поттикнува учеството во научните искуства;
- ја истакнува активната одговорност;
- користи широк опсег на образовни и научни техники со посебен акцент на практични активности и искуства од прва рака;
- зазема од локални до глобални димензии, во минатото, сегашноста и иднината;
- треба да биде засилена и подржана од организацијата и структурата на научната ситуација и институција во целина;
- го поттикнува развојот на вештини за чувствителност, свесност, разбирање, критично размислување и вештина за решавање на проблеми;
- ја поттикнува класификацијата на вредностите и развојот на вредности осетливи за средината;
- се занимава со градење на етика за средината.

Покрај предложените принципи, исто така ги прикажуваме и следниве три цели на Образованието за животната средина:

1. Да потпомогне јасно запознавање и грижа за економска, социјална, политичка, и еколошка зависност во урбани и рурални средини.
2. Секој да има можност за стекнување на знаења, вредности, однесувања, обврски и вештини за заштита и унапредување на средината.
3. Да создадеме нови модели на индивидуи, групи и на општеството како целина кон средината.

3. ПАРАДИГМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ ВО МОДЕРНОТО ЕКОЛОШКО ОБРАЗОВАНИЕ

При крајот на деведесеттите свеста на интернационалната јавност се потпираше на разбирањето на фактот дека вистинската безбедност на човештвото се базира само на комуникацијата на хуманитарната и еколошката безбедност и дека решение на глобалната еколошка криза може да биде најдено само во чувството да се има културен ентитет и да се има почит кон сите живи суштества.

Во истите години стана очигледна идејата за еднаквост на сите живи суштества во биосферата и на земјата во целина. Стана голем поттик за транзицијата тоа што од филозофијата за антропоцентризмот

израсна филозофијата на екоцентризмот. Јас верувам во парадигма на иницијален, концептуален модел на статичен проблем и во патиштата на решението во сигурен историски период во научната заедница. Антропоцентризмот доминира во земјите со модерно образование за средината.

Придружувајќи се на оваа филозофија човекот е во средината на природата. Правилната употреба на неколку природни ресурси е заштитата на здравата средина, можноста за живеење на земјата зависи од човековите последици и божјата волја.

Оваа парадигма не дозволува да се распознае универзалната вредност на природата. Ја разгледува природата како сигурен, реален во прв ред причина за различни извори и знаења на човековиот живот.

Антропоцентричната парадигма ги ограничува креативните размислувања, ја стеснува сферата на еколошки идеи и етички применливите. Ги комплицира достигањата на вистинската интердисцплинарност на образовната средина. Како целото се меша со осознавањето на персонални и социјални промени за социјални промени за издржлив односно прифатлив развој на светот. Додека спротивната екоцентрична парадигма тврди во целост, етички го насочува приодот до универзалната вредност на природата. Истакнуваат за единствена и објективна вредност. Во оваа парадигма човекот глуми како сопственик и господар на природата, но како еден еднаков на земјата - заеднички дом на сите жители односно живи суштества [1].

Оваа етички ориентална парадигма прокламира за принципите, самоуправувањето и социјалниот систем на земјата. Ги поттикнува потребите на личните вниманија и одговорни активности на животот во сите негови форми.

Во генерална смисла, егоцентричната парадигма отвора големи можности за теоријата и практиката за еколошкото образование, обезбедувајќи добри услови за креирање на нова срединска етика, за прикажување на моралните аспекти на целите, содржини и методи на образованието. Оваа парадигма дозволува да се испита и анализира еколошкото образование како целосен систем (цели<< принципи<< содржини<< методи<< начини),кога е многу важен услов за ефективно образование.

На границата помеѓу антропоцентричната и егоцентричната парадигма лежи некаква невообичаена помирувачка парадигма која позајмува сигурна и неопходна основа на парадигмите спомнати погоре. Оваа помирувачка парадигма преовладува над другите содржини на неколку модерни програми и учебници ги рефлектира движењата на јавните последици од филозофијата на антропоцентризмот и до филозофија на егоцентризмот.

Табела 1: Ни дава генерални репрезентативни за суштината на антропоцентричната и екоцентричната парадигма.

Антропоцентрична парадигма	**Екоцентрична парадигма**
Го поставува човекот неговите различни материјални и духовни потреби во центарот на природата.	Ги признава еднакво еколошкита вредностина сите живи суштества .
Тврди дека земјата е само човекова природна средина.	Тврди дека земјата е заеднички дом на сите живи суштества.
Потврдува за административниот пристап и заштитата на околината.	Потврдува за еколошкиот пристап до разбирањето за околината како систем на природна и културо-историска интеракција.
Пропагира дека компетентни барања на научните сознанија и модерната технологија и административните одлуки се доволно решение на модерните еколошки проблеми.	Пропагира за еколошката прифатлива технологија, самопочитувањето,локална контрола,едноставно ги признава правилата на природата.
Тврди дека регулацијата на модерниот маркет и политичкиот механизам се доволни за решавањето на еколошката криза, докажува дека економскиот раст треба неизбежно да ја омекнува модерната еколошка криза.	Тврди дека околината и прифатливиот развиток преставува едноличен проблем, ја прогласува предноста на квалитативниот развиток над квантитативните растења.
Стреми кон подршка на еднаквите стандарди норми и критериуми во личната и јавната свест.	Стреми кон поддршка на варијабилните стандарди, норми и критериуми во личната и јавната свест.
Тврди за унифицирани содржини, облици и	Тврди за различните содржини, форми и методи

методи во образованието за средината.	на еколошкото образование.
Се карактеризира со фрагментални дисконекциски облици и методи на образование.	Се карактеризира со систематичност и континуитет на облици и методи на образование(едукација).
Ги подржува ривалството и натпреварот.	Ги подржува взаемната помош и соработка.
Се карактеризира со целосна зависност од докажаните принципи и инструкции за работа.	Се карактеризира со релативна независност од признатите и докажани принципи и инструкции за работа.
Се меша во самоуправувањето, саморазвитокот, самопроверката и друго самоодржување на личноста.	Ги промовира самоодржувањето, саморазвитокот, самопроверката и др. фактори на самоодржување на личноста.
Договара за ранливост на средината.	Договара за стабилизација на средината.
Формира тесна прагматична поента за начинот на разгледување на проблемите на средината и развитокот.	Формира широка етички ориентирана поента за начинот на разгледување на проблемите на средината и развитокот.

Екоцентричната парадигма не се развива во изолацијата од широката социјална, економска и културно- историска трансформација. Спротивно би можело да разгледува дел од широките социјални промени, дел од развитокот на модерниот хуманизам или екологизација на еколошката етика.

Една од причините за ниското делување на модерното еколошко образование е фактот за важноста на новата образовна парадигма која механички влезе во секојдневна употреба во традиционалното учење во школите. За зголемување на ефикасноста во образовната средина ние треба да ја промениме филозофијата на училишното образование.

Табела 2: Базичните атрибути на еколошкото образование базирани на антропоцентричната и екоцентричната парадигма.

Антропоцентрична парадигма	**Екоцентрична парадигма**
Целта е формулација од науката и вештините	Целта е развитокот на личноста
Е базиран на теоријата на традиционалното образование	Се базира на теоријата на развитокот на предавањето
Дидактичкото предавање е контролирано од учителот	Предавањето е базирано на соработката и почита на личноста
Распространетост на академското предавање.	Распространетост на проблемот за предавањето, истражувачката технологија во природната средина
Тесен круг на стилови, методи и предавачка доктрина	Широк круг на стилови, методи и предавачка доктрина
Содржината во образованието е ограничена од страна на програмите	Содржините во образованието се снабдувани со таканаречени неформални компоненти и вклучува етички вредности
Учење за општеството и природата одбегнувајќи ги проблемите, прашањата и резултатите, не концентрирајќи се на локалните еколошки проблеми	Телеолошкото учење за еколошките проблеми во локалната средина, природните и глобалните нивоа, консидерацијата на политичките и економските проблеми истражувајќи ги се личен избор и одговорност

Тврдењето за еколошката парадигма поширокатa јавна свест и јавната практика е апсолутно невозможно без промени во филозофијата и методологијата на модерното образование. Екоцентричната парадигма е базирана на систем од разбирања за природата и личноста, а не ја демантира важноста од научното сознание. Секако, еколошкото образование е аглест камен за решавање на модерните еколошки проблеми и едно од најважните карантини за прифатливите разбирања на светот. Но, главниот проблем е во концентрацијата на базичните вредности и да не ја прецenуваме важноста од технологијата и алатките.

4. ЛИТЕРАТУРА

[1] Zimmerman, M.E. 2004. What can continental philosophy contribute to environmentalism? In: Nature revisited: New essays in environmental philosophy. B. Foltz and R. Frodeman (editors). Indiana University Press, Birmingham, Ind.
[2] Grey, W. 1993. Anthropocentrism and deep ecology. Australasian Journal of Philosophy 71(4):463–475.
[3] Sandelands, L. (2004) Man and Nature in God. (New Brunswick, NJ: Transaction).
[4] Colby, M. (1991) "Environmental management in development: The evolution of paradigms," Ecological Economics, 3: 193-213.
[5] Bennett, G. (2003) "Gerard Manley Hopkins on planet Earth," Dialog: A Journal of Theology, 42 (2): 161-166.